

Алла Василівна Семенова,

доктор педагогічних наук, доцент Одеського національного
політехнічного університету

ПРИНЦИП ЧЕСНОГО САМОПРОЯВУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЇ ПЕДАГОГА-МАЙСТРА ЯК ПІДГРУНТЯ КОНСТРУКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті конкретизовано сутність принципу чесного самопрояву у педагогічній дії Педагога-Майстра як підґрунтя конструктивного функціонування освітнього простору з позицій постнекласичної методології, як складного, багатопланового процесу становлення та розвитку міжособистісних контактів, що визначаються потребами спільної діяльності та містять обсяг інформації, сприйняття та розуміння іншої людини.

Ключові слова: чесний самопрояв, педагог-майстер, андрагогіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Загальновідомо, що сучасні стратегічні доктрини прогресу лідируючих країн світу ґрунтуються на принципах всебічного розвитку людського потенціалу, внаслідок чого роль освіти безперервно зростає і стає домінуючою у всіх сферах суспільного життя. Центральне місце в реформах освітньої системи країн, що претендують на світове лідерство, займають дискусії про освіту дорослих. Адже екстраполяція системи початкової і середньої освіти, що склалася, на сферу освіти дорослих неможлива [1].

Тим часом самі теоретичні міркування про освіту дорослих знаходяться в зародковому стані і напряму залежать від методології сучасної *андрагогіки* (від грецьк. – доросла людина) – теорії навчання дорослих, підґрунтям якої виступає ідея про невтручання, стимулювання внутрішніх сил (мотивації) дорослої людини до самонавчання; закон збільшення освітніх потреб [2, с. 26].

Засобами андрагогічної дії виступають освітні здібності особистості і освітні потреби, що розвиваються (або що трансформуються) суспільством. В даному випадку було б правильним розглядати освіту як передачу, трансляцію інформації про знання і вміння, цінності та моральні принципи, які дорослий може прийняти, а може й відхилити. Таке уявлення про освіту дорослих і право кожного дорослого на одержання та вільне розповсюдження будь-якої інформації закріплено в міжнародних правових документах, якими й керується світова спільнота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У країнах Заходу існує мережа дослідницьких центрів і установ, консультаційних служб щодо управління освітою дорослих. Існують освітні програми вищої професійної педагогічної освіти.

Творчість педагогів-новаторів дозволила змістити ракурс педагогічного мислення з питання „Що викладати?” на питання „Як учити вчитися?”. Підходи більшості дослідників у галузі освіти дорослих [3; 4; 5 та ін.] ґрунтуються на позитивістській парадигмі. З погляду *позитивістської філософії*, наукове знання складається з фактів, які можуть бути підведені під загальні закони; утворюється при переході від фізичного, спостережуваного досвіду до логічного мислення [3]. У логічному позитивізмі найочевидніші аргументи і є парадигмою істинного знання про світ. Тут завданням є виявлення прихованих знаків, що пояснюють аспекти реальності.

У дослідницькій парадигмі людина вчиться тільки після постановки експерименту і збирання даних, але не в процесі навчання. Саме інтерпретаційна парадигма висвітлює динамічну, а не статичну картину світу, в якій знання безперервно міняються і нові конструкції створюють нові перспективи сприйняття. Головне питання інтерпретаційного дослідження, зосередженого на процесі, – це знання того, яким чином люди визначають значення життя, як вони інтерпретують свій досвід і як вони структурують свої особистісні соціальні простори [4].

Інший вид парадигми так званої „**критичної**” парадигми, ґрунтується на постструктуралістській філософії, прагне перейти від критики до критичної практики або від освіти „акторів” до зміни соціальної дії. Ця парадигма має принципово інші цілі та методи, ніж інтерпретаційна. В першу чергу, критична соціальна наука відокремлює себе від позитивістського підходу та від позитивістського суспільствознавства щодо розуміння суспільства, людини, походження знання, форми наукового знання [5].

Мета статті – конкретизувати сутність принципу чесного самопрояву у педагогічній дії Педагога-Майстра як підґрунтя конструктивного функціонування освітнього простору з позицій постнекласичної методології.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку Н. Юсуфбекової [5], опір освітнього простору навчального закладу нововведенням є природним і навіть закономірним, оскільки йдеться про збереження стійкості уявлень, що склалися, про практику навчання і виховання.

Антиінноваційні настрої, з погляду З. Абасова [6], породжуються цілою низкою причин: 1) невизначеністю, коли у педагога немає ясного розуміння цілей передбачуваної новизни і він погано уявляє свою роль у майбутньому процесі; 2) звичкою працювати по-старому, професійною некомпетентністю і відсутністю досвіду дослідницької творчої роботи; 3) боязню збільшення навчального навантаження, яке не буде компенсоване; невірою в інноваційний потенціал колективу; 4) відсутністю в адміністрації або керівників інноваційного процесу авторитету в педагогічному колективі.

Але трапляється, що перешкоди на шляху інновацій створюються не тільки педагогами, а також недалекоглядними діячами адміністрації. Так, дослідження, проведене В. Сластьоніним і Л. Подимовою [7], показало, що неодноразово керівники блокують інноваційну діяльність педагогів на різних рівнях її здійснення: на мотиваційному („Ми з цим ще самі мало знайомі, невідомо, що може вийти”); цілереалізації („Не можна вносити якісь зміни в навчання, якщо вчитель не справляється з програмними вимогами”); самооцінки („Ви що? Розумніші за всіх?”). Така несприйнятливість

пояснюється тим, що застосування нововведень у практику супроводжується певними труднощами. Це вимагає не тільки опанування новими знаннями, а також подолання відповідних бар'єрів, зламування стереотипів, наставлень. Багатоканальна педагогічна дія в освітньому просторі навчального закладу характеризується: 1) встановленням відносин довіри на основі визнання іншої людини особистістю; 2) виявленням розуміння і співчуття іншій людині; 3) відвертістю, щирістю власної поведінки суб'єктів, відповідністю думок – почуттям, словам – невербальним діям – конкретній ситуації; 4) наданням суб'єктам свободи висловлення думок, почуттів, участі у прийнятті рішень і т.д.

Принцип *чесного самопрояву* подібний заклику Будди до відмови від бажань і заклику Христа возлюбити ближнього – це не теоретичне судження, а методологічне гасло духовного розвитку. Хоча, проблеми методології духовного розвитку у відповідній літературі майже не відображені, оскільки фахівці даного профілю сьогодні зустрічаються вкрай рідко.

Разом з тим, ідея чесного самопрояву віддзеркалює об'єктивні максималістичні тенденції розвитку свідомості, що ще не вийшли на стаціонарну орбіту „здорового глузду”. Тому ідея чесного самопрояву суб'єктів педагогічної дії – перспектива зробити свої прояви „ще більш” чесними й природними – асоціюється, переважно, з позитивними переживаннями й представляється досить важливою щодо організації педагогічної дії у навчальному закладі.

З іншого боку, виховання настановлення на чесність у своїх зовнішніх проявах – це форма внутрішньої роботи над собою, яку Педагог-Майстер дійсно може запропонувати. Адже це реальний крок, з якого майбутній фахівець дійсно може почати свій шлях духовного саморозвитку. Відтак, Чесний Самопрояв – це саме той шуканий перший крок, з якого людина *може* й *мусть* починати свій шлях.

Намагаючись бути *чесною*, людина *починає* проявляти *зусилля* – оскільки чесність вимагає постійного напруження „не бути такою як сіра більшість” у

всякого роду благопристойно-брехливих поведінкових *стереотипів*, вимагає постійної внутрішньої пильності й готовності не збрехати а ні в слові, а ні в справі, а ні у думці. Єдине зусилля, від якого відмовляється людина, що вирішила бути чесною й, у міру можливості, не самообманюватися, – це зусилля стати „краще”, ніж вона є. Тому що ми можемо стати кращими в будь-якому смислі, але тільки не в духовному: по тій простій причині, що „через себе не перестрибнеш”.

Існують дві сили, що сприяють інтегральному росту особистості – зовнішня й внутрішня. Перша з них – це проблемні ситуації, що періодично виникають у різних сферах життя. Для задовільного розв’язання таких ситуацій освоєний рівень „загальноприйнятих” стереотипних реакцій виявляється недостатнім: він вимагає творчих, принципово нових для даної людини рішень, вони як би пробуджують її від сну, розкривають життя й змушують чого-небудь у нього вчитися. Другою з „дружніх” сил є потреба у самовдосконаленні – одна з найважливіших мотиваційних складових людської діяльності. Ця потреба виражається у двох формах – „спеціальній” та „інтегральній”; в останньому випадку – це саме потреба у саморозвитку, найвищою формою якої є потреба в еволюційному зростанні, розширенні самосвідомості. Очевидно, що для того, щоб свідомо *духовно розвиватися*, необхідно свідомо створити чи прийняти певні умови, які б якимось чином нейтралізували зазначені „ворожі сили” – і, відповідно, стимулювали „дружні”. Саме такі умови створюються в процесі *групової роботи, заснованої на принципі чесного самопрояву*:

1) суб’єкти, що об’єднані спільною діяльністю, в якій займають активну позицію один до одного, деякою мірою відновлюють тим самим потрібний „розвиваючий примус середовища”;

2) „справжнє духовне багатство людини цілком залежить від багатства її дійсних відносин”, адже фактичний рівень свідомості людини „резюмує” саме різноманіття досвіду її фактичних відносин зі світом – у т.ч. відносин з іншими людьми, а також зі своїм внутрішнім світом;

3) принцип чесного самопрояву перетворює існування людини у свого роду перманентну (неперервну) проблемну ситуацію, жадаючи від неї постійного пошуку нових, творчих рішень у, здавалося б, тривіальних життєвих ситуаціях; тому що потік життя вічно новий, і не можна дійсно „двічі ввійти в одну ріку”;

4) четверта умова принципу чесного самопрояву – підкріплення потреби в інтегральному самовдосконаленні, тобто потреби в інтегральному розвитку відносин зі світом, – у входженні в більш тісні й глибокі відносини зі світом. Таке підкріплення відбувається у двох напрямках: ціннісно-конструктивному й „енергетичному” (мотивостворювальному).

Відомо, що мотиви формуються в процесі життєдіяльності людини. Єдності життя людини відповідає і єдність мотиваційної сфери її психіки. Тому „духовні” і „мирські” мотиви не можуть розвиватися по ізольованим, не зв’язаним одна з одною траєкторіями. Практика чесного самопрояву відповідає даній тезі з позицій постнекласичної методології, оскільки під означеним принципом мається на увазі не вправа, а цілісний спосіб життєдіяльності. Безсумнівною перевагою групової роботи є внутрішня єдність індивідуального й власне групового аспектів, тобто способу життєдіяльності й усіляких вправ, процедур і заходів: як „безперервна”, так і „дискретна” практики, що спрямовуються на досягнення єдиної мети – саморозкриття Людини Світу. Подібне розкриття вимагає великих зусиль, – зусиль, на які здатна не кожна людина, особливо якщо вона одинока і не має соратників. І саме завдяки таким зусиллям людина зрештою зливається з потоком життя й починає разом з ним „текти нагору”. Відтак, якщо *некритичне самостереження* – орієнтує людину на *себе саму*, то чесний самопрояв, з необхідністю поєднує некритичне самостереження з орієнтацією людини на взаємодію зі світом, усуваючи тим самим небезпеку „самоконсервації”, самоув’язнення у затвори інтроспективного аналізу.

Дійсний досвід, що вже набула людина, не може нічого перекреслити (єдність діяльності і мотивації: успіхи та невдачі та ін.). Так, перший крок до

власного Чесного Самопрояву стає психотерапевтичною функцією деструктивного катарсису. Подібна психотерапевтична деструкція катарсична, адже вона покликана сприяти подоланню „хвороби росту”, що завершує „ізоляціоністську” стадію протиставлення себе світу й претензій до нього. Наскільки ефективним буде подальше зростання – невідомо. Однак „видужуючи” людина, принаймні, стає підготовленою для такого зросту.

Усвідомити це, зрозуміло, не так просто, однак ідею про те, що „Я вже досяг успіхів, Я – вже Зірка!”, людина засвоює з легкістю. У групі її від цієї ідеї швидко б позбавили, але будучи на самоті, людина виявляється в скрутному стані. Бути чесною з самою собою у всіх своїх відносинах зі світом стає можливим тільки в групі людей, для яких цей принцип став способом життя. Людині дуже важко самотійно помітити у собі яку-небудь нечесність, окрім тієї, що пов’язана з навмисною неправдою; навіть усвідомивши один раз деякі форми своєї нечесності, людина, як правило, виявляється занадто слабкою для того, щоб самотійно бути чесною у своїх проявах, – вона здатна лише до нетривалого, вибухового зусилля в даному напрямку.

Тому у груповій роботі стає можливим (й потрібним) постійно нагадувати про такі зусилля, заохочувати суб’єктів до цього. Самотня людина, щодо чесності, здатна лише самообманюватися, уявивши, начебто „такі живе, нарешті, чесним життям”, вона тільки може уявити собі, що значить бути чесною. Тому що *процес* розвитку ціннісного досвіду завжди має здійснюватися у *двох формах* – *інтроспективній та інтерактивній*, які невід’ємно пов’язані між собою. Таким чином, Чесний Самопрояв стає можливим лише в умовах групової роботи всіх суб’єктів педагогічної дії. Зауважимо, реалізація цього принципу, особливо на початку, пов’язана з масою неприємних відчуттів, на які не кожна людина погодиться піти по добрій волі. Специфіка розглянутої методики реалізації принципу Чесного Самопрояву полягає у категоричній вимозі доповнення слова відповідними формами діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Педагогічна дія на ґрунті принципів чесного само прояву в освітньому просторі – складний, багатоплановий процес становлення та розвитку міжособистісних контактів, які визначаються потребами спільної діяльності та містять обсяг інформації, визначення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини. Однією з функцій взаємодії в освітньому просторі є координація і регулювання спільних дій, під час яких відбувається безпосередній контакт, упродовж якого здійснюється той чи інший вплив суб'єктів один на одного. Така взаємодія в освітньому просторі детермінована умовами, характером педагогічної професійно орієнтованої дії й призводить до встановлення продуктивної багатоканальної взаємодії. Особистий контакт між членами колективу створює відповідні стосунки між ними. При цьому взаємодія в освітньому просторі стає важливим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців, різко збільшуючи інтенсивність і тривалість професійних контактів студентів між собою, між викладачами (урізноманітнюючи варіанти взаємодії), за рахунок чого й зростає творча активність. Взаємодія всіх суб'єктів освітнього простору опосередковує процеси внутрішньогрупової динаміки: сприйняття суб'єктами один одного, формування групових норм і цінностей, форм співпраці та взаємної відповідальності.

Список використаної літератури

1. Семенова, А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / Алла Семенова. – Одеса : Юридична література, 2009. – 504 с.
2. Суртаев, П. Б. Парадигмы педагогической науки и практики : аспект сосуществования : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Суртаев Павел Борисович. – Омск, 2006. – 161 с.
3. Некрасов, В. С. Образование взрослых в философско-социальном измерении : парадигмы и жизненный смысл : дис. ... кандидата филос. наук : 19.00.11 / Некрасов Вадим Станиславович. – Екатеринбург, 2003. – 185 с.

4. Андреев, А. А. Педагогика высшей школы : новый курс / А. А. Андреев. – М. : Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2002. – 264 с.

5. Юсуфбекова, Н. Р. Тенденции и законы инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова // Новые исследования в педагогических науках. – 1991. – № 2. – С. 6–9.

6. Абасов, З. А. „Аллергия” к новациям : есть ли средства для „излечения”? / Абасов З. А. // Директор школы. – 2001. – № 1. – С. 33–38.

7. Слостёнин, В. А. Педагогика : инновационная деятельность / В. А. Слостёнин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 2003. – 308 с.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2015

Семенова А. В. Принцип честного самопроявления в педагогическом действии педагога-мастера как основа конструктивного функционирования образовательного пространства

В статье конкретизирована сущность принципа честного самопроявления в педагогическом воздействии Педагога-Мастера как основа конструктивного функционирования образовательного пространства с позиций постнеклассической методологии, как сложного, многопланового процесса становления и развития межличностных контактов, определяющегося потребностями совместной деятельности и содержащее объем информации, восприятия и понимание другого человека.

Ключевые слова: честное самопроявление, педагог-мастер, андрагогика.

Semenova A. V. The principle of honest self-manifestation in the pedagogical actions of a teacher-master as constructive functioning of educational environment

The educational action on the basis of the principles of honest self expression in the educational environment is a complex, multifaceted process of formation and development of interpersonal contacts, defined needs synergies and contain the amount of information identify a unified strategy interaction, perception and understanding of another person. One of the functions of interaction in the educational environment is the coordination and regulation of combined actions, concerning the presence of direct contact. During this process one or other actors influence each other. Such interactions in the educational environment determined conditions, the nature of teaching professionally oriented action and leads to the establishment of productive multichannel interaction. Personal contact between team members create proper relations between them. This interaction in the educational environment is becoming an important part of training future professionals, dramatically increasing the intensity and duration of professional contacts between students themselves, between teachers (differentiating options interaction), thereby

increasing and creative activity. The interaction of all subjects of educational environment mediating processes intragroup dynamics: the perception of each other entities, the formation of group norms and values, patterns of cooperation and mutual responsibility. The article concretized the essence of principle of honest self-manifestation in the pedagogical impact of teacher-master as the basis of constructive functioning of educational environment from the perspective of postnonclassical methodology, as a complex, multifaceted process of formation and development of interpersonal contacts, determines the need for combined activities and contain much information, perception and understanding of other persons.

Keywords: *honest self-manifestation, teacher-master, andragogics.*